

ЗАОЩАДЖЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РЕСУРС ЕКОНОМІКИ

УДК 336.714

Власова Інна Володимирівна

*к. е. н., доцент, доцент кафедри інвестиційної діяльності
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

Анотація. З'ясовано роль заощаджень домогосподарств у розвитку економіки, розглянуті етапи трансформації заощаджень в інвестиції, проаналізовано динаміку обсягу заощаджень домашніх господарств у її частки у ВВП.

Ключові слова: заощадження домогосподарств, організовані заощадження, неорганізовані заощадження, трансформація заощаджень в інвестиції.

Аннотація. Определена роль сбережений домохозяйств в развитии экономики, рассмотрены этапы трансформации сбережений в инвестиции, проанализирована динамика объема сбережений домашних хозяйств в ее доли в ВВП.

Ключевые слова: сбережения домохозяйств, организованные сбережения, неорганизованные сбережения, трансформация сбережений в инвестиции.

Abstract. The role of household savings is determined in the economic development, the stages of savings' transformation into investments are considered, the dynamics of the household savings amount and its share in GDP are analyzed.

Key words: household savings, formal savings, informal savings, transformation of savings into investments.

Постановка проблеми. Залучення інвестиційних ресурсів для вітчизняної економіки є одним з найважливіших. Джерелом цих ресурсів є національні заощадження, що займають особливе місце в системі економічних процесів, оскільки зачіпають інтереси багатьох економічних суб'єктів: домашніх господарств, кредитно-банківської системи, підприємств, держави. З одного боку, заощадження – важливий показник рівня життя населення, з іншого – джерело інвестицій [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему заощаджень та їхнього зв'язку з інвестиціями всебічно досліджували класики економічного вчення, зокрема, К. Маркс, П. Маршалл, Дж. Міль, Ж. Сей, А. Сміт, І. Фішер та ін. Значний внесок у теорію заощаджень зробив Дж. Кейнс. Серед сучасних економістів країн Заходу заощадження досліджували Ф. Модільяні, Ф. Мишкін, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, М. Фрідмен та ін.

Представники української економічної науки також приділяють увагу дослідженню ролі національних заощаджень (у т. ч. й заощаджень населення) як інвестиційного ресурсу для економічного розвитку. За останній період це питання відображено в багатьох публікаціях таких вітчизняних науковців: М. Алексеєнка, З. Ватаманюка, О. Ватаманюка, В. Геєця, М. Герасимчука, С. Глушенка, Н. Дорофєєвої, М. Єрмошенка, В. Зимовця, Б. Кваснюка, В. Корнеєва, Т. Майорової, В. Міщенко, В. Осецького, М. Савлука та ін.

Невирішені частини проблеми. Незважаючи на значний теоретичний інтерес до питання взаємозв'язку заощаджень населення та інвестицій, дискусійними є питання щодо мотивів утворення заощаджень населення; відсутній комплексний аналіз засобів акумуляції грошових заощаджень та їхньої трансформації через різні інститути фінансової системи України в інвестиції в реальний сектор економіки.

Мета статті – з'ясувати способи перетворення заощаджень населення на інвестиційний ресурс на основі дослідження мотивів, чинників, які впливають на рівень заощаджень населення та аналізу їх сучасного стану.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. В економічній літературі виділяють

два методологічних підходів до визначення поняття «заощадження»:

– заощадження – це дохід, який не використаний на виплату податків на купівлю товарів та послуг;

– заощадження – це використання грошових ресурсів з метою отримання доходу у майбутньому або забезпечення майбутнього споживання [2].

Відтак, заощадження – це та частина доходу, яка накопичується протягом певного періоду часу і використовується в майбутньому для задоволення власних потреб, зокрема й інвестиційних.

У розвинених країнах населення виступає найважливішим постачальником інвестиційних ресурсів. Економічна природа заощаджень населення, що виконують соціально-економічні функції, проявляється через трансформацію їх в інвестиції.

Заощадження, трансформовані в інвестиції, сприяють процесу стабілізації економіки, зменшують кон'юнктурні коливання. Організовані заощадження домогосподарств є джерелом внутрішніх інвестицій в національну економіку. В цьому сенсі їх обсяг і структура.

Водночас збільшення обсягу залучених коштів свідчить про зростання довіри не тільки до фінансових-банківських установ, а й загалом до держави, що забезпечує інституційні умови формування стійких моделей ощадної поведінки. Зростання довіри сприяє орієнтації економіки на «довгі» гроші, що зумовлює перехід на інноваційний тип розвитку, який потребує інвестицій.

Крім економічної ролі заощадження відіграють і важливу соціальну роль. По перше, вони забезпечують «запас міцності» за умов кризи. По-друге, схильність до заощаджень і можливість її реалізувати в сприятливих інституційних умовах задають довгострокові стратегії соціально-економічної поведінки. Це пов'язано з інвестиціями в освіту, здоров'я, в кінцевому підсумку – у розвиток людського потенціалу, що стабілізує соціально-економічну ситуацію і позитивно впливає на перспективи інноваційного розвитку країни. Кредитна поведінка впливає на обсяг внутрішнього попиту, що активізує економічну діяльність.

Включення населення в страхові програми сприяє соціальній стабілізації. Таким чином, чим складніше і різноманітніше фінансова поведінка населення, чим більше його залучення в ощадні, кредитні та страхові програми, тим більший позитивний ефект це забезпечує для соціально-економічного життя.

Існує взаємозв'язок між заощадженнями, інвестиціями і станом економіки. За сприятливого інвестиційного клімату, коли більша частина заощаджень трансформується в інвестиції, спостерігається економічне зростання. В іншому випадку, коли заощадження зберігаються в готівковій формі у населення, відбувається економічний спад. Якщо під час економічного підйому в країні інвестиції, що направляються в реальний сектор економіки, починають перевищувати суми поточних накопичених заощаджень, то одночасно із зростанням виробництва товарів і послуг буде спостерігатися підвищення рівня інфляції. У тому випадку, коли інвестування відбуватиметься в менших розмірах, ніж це дозволяють зробити заощадження, то виникнуть передумови для промислового спаду. Отже, найбільш оптимальною для розвитку виробництва є ситуація, коли обсяги валових заощаджень тривалий час збігаються з обсягами інвестицій.

Основними напрямками використання заощаджень населення є: 1) відкриття вкладу (депозиту) в банку; 2) збереження заощаджень у вигляді готівки (як в національній, так і в іноземній валюті); 3) придбання акцій, облігацій.

Заощадження населення стають інвестиціями в основний капітал лише після проходження наступних етапів:

1. Вкладення заощаджень на депозитні рахунки інститутів кредитно-банківської системи і в цінні папери.

2. Видача інститутами кредитно-банківської системи інвестиційних кредитів за рахунок залучених засобів і / або вкладення їх у довгострокові цінні папери.

3. Інвестування в основні фонди коштів, залучених компаніями за допомогою довгострокових банківських кредитів і емітованих цінних паперів.

Чинники, які впливають на рівень заощаджень населення: рівень доходу населення, політична стабільність, процентні ставки комерційних банків, рівень оподаткування, розвиток фінансових ринків, інші.

Мотивами заощаджень можуть бути: економічні (мотив міжчасового заміщення; мотив підприємництва; мотив вимушених заощаджень та ін.); соціальні (застережний мотив; мотив спадку; мотив придбання товарів тривалого використання тощо); психологічні (мотив жадібності; мотив незалежності; мотив покращення; інші); демографічні (мотив життєвого циклу та ін.) [3].

Основою формування заощаджень домогосподарств є динаміка та структура доходів. Доходи населення виступають не лише основним джерелом забезпечення матеріальних і нематеріальних потреб для розвитку особистості, а також головним джерелом формування купівельної спроможності. А відповідно до теорії Кейнса функція заощадження є похідною від функції споживання.

Відчутний вплив на динаміку заощаджень здійснюють також чинники, пов'язані із формування витрат домогосподарств. У межах одержа-

них грошових доходів домогосподарства вирішують, яку їх частину і на які поточні потреби використати, а яку — заощадити (табл. 1).

Таблиця 1

Темпи зростання (зниження) доходів та витрат домогосподарств впродовж 2007-2015 рр., %*

Показники/Роки	2007	2008	2009	2010	2011	2012 ¹	2013 ¹	2014 ¹	2015 ¹
Доходи – всього	132,0	135,7	105,8	123,1	115,0	115,1	106,2	97,9	114,4
заробітна плата	136,0	131,3	99,7	123,1	117,7	115,2	103,5	97,5	110,1
прибуток та змішаний дохід	137,6	137,7	98,9	123,3	125,1	112,3	108,3	104,4	127,2
доходи від власності (одержані)	144,9	141,6	121,9	195,8	100,2	118,8	108,9	96,8	94,0
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	124,5	139,6	114,0	116,2	110,8	115,6	108,0	95,9	116,5
Витрати та заощадження – всього	132,0	135,7	105,8	123,1	115,0	115,1	106,2	97,9	114,4
придбання товарів та послуг	132,1	136,5	101,9	118,2	123,0	115,9	109,1	101,0	118,0
доходи від власності (сплачені)	202,1	179,7	124,4	76,2	100,8	63,9	113,6	111,4	79,1
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти	145,1	137,8	99,2	107,8	116,2	115,8	110,4	135,8	103,3
нагромадження нефінансових активів	138,8	297,0	35,6	186,6	-5,9	254,9	-182,1	54,1	-72,7
приріст фінансових активів	102,1	59,5	310,7	203,6	87,3	120,9	73,8	25,1	54,2
Наявний дохід	129,5	134,7	104,3	128,1	116,6	101,1	100,0	115,2	115,5
Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн.	130,3	135,5	104,8	128,6	117,1	116,5	106,0	100,2	115,9
Реальний наявний дохід	102,7	93,7	83,6	130,1	92,2	105,5	93,2	83,4	87,8

*Джерело: Складено автором на основі даних Державної служби статистики України

Дані табл. 1 засвідчують, що доходи та витрати населення в абсолютному значенні за останні 8 років зросли більше ніж у тричі на кінець 2015 р. становили 1735858 млн. грн., що є позитивним з позиції нагромадження фінансових ресурсів, потенційно придатних для інвестування. Найгіршою була ситуація із доходами та витратами у 2009 та 2014 рр., за усіма показниками спостерігалось уповільнення і зниження темпів зростання (табл. 1). Після 2010 році ситуація дещо покращується, у той же час темпи приросту помітно знижуються з 23,1% до 6,2% у 2013 р. (-2,1 % у 2014 р.). Найбільше уповільнення спостерігається за темпами приросту 1) заробітної плати із 23,1% у 2010 році до 3,5% у 2013 р. (-2,5% у 2014 р.); доходів від власності із 95,8% у 2010 році до лише 8,9% у 2013 р. (-3,2% у 2014 р.); 3) соціальної допомоги й інших трансфертів із 16,2% у 2010 році до лише 8% у 2013 р. (-4,1% у 2014 р.).

Скорочення доходної частини призвело до скорочення витрат домогосподарств. Так, незважаючи на кризові явища у 2009 році, темпи приросту витрат на придбання товарів та послуг є сталими (від 18,2% у 2010 р. до 18,0 у 2015 р.). Водночас стрімко у 2012 році зросли витрати домогосподарств на нагромадження нефінансо-

вих активів: з 86,6% у 2010 році до 154,9% у 2012 р. і скоротились до -27,3% у 2015 р.

Взаємозв'язок доходів та витрат домогосподарств з основними макроекономічними показниками в процесі виробництва та використання ВВП, а також заощаджувальних процесів з формуванням доданої вартості та довгостроковим потенціалом економічного зростання показує необхідність формування не лише балансів грошових доходів та витрат населення, а також балансів, побудованих за принципом нарахування та відповідності доходів та витрат, а також руху фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками їхнього використання [4, с. 36]. Це надасть можливість оцінити наявний інвестиційний ресурс. Стандартний норматив, що визначає частку споживання основного капіталу у ВВП, для більшості розвинених країн – 10-16%. В Україні в 2003 – 2008 рр. значення частки споживання основного капіталу у ВВП в середньому дорівнювало 11,5 % від ВВП, що є позитивним для національної економіки. Частка заощаджень домогосподарств у ВВП за період 2007–2015 рр. становила близько 1–15% (табл. 2), що є досить суттєвим.

Таблиця 2

Заощадження домашніх господарств у ВВП, %*

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВВП (номінальний), млн.грн.	720731	948056	914720	1094607	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458
Обсяг заощаджень, млн.грн.	47779	52011	80377	161867	123123	147280	116266	30780	12979
Частка заощаджень у ВВП, %	6,6	5,5	8,8	14,8	9,4	10,5	8,0	2,0	0,7

*Джерело: Складено автором на основі даних Державної служби статистики України

У післякризовий період (2010–2012 рр.) частка заощаджень збільшилася порівняно з 2007 р. на 1,2–8,4 п.п. через значне уповільнення зростання обсягу ВВП. Однак, впродовж 2013-2015 рр. частка заощаджень зменшилася на 7,3 п.п. і склала у 2015 р. 0,7 %. За умов кризи та посткризового зростання залучення інвестиційних ресурсів, зокрема домогосподарств, ускладнюється через психологічні чинники та незадоволення рівнем мотиваційної складової інвестування, тоді як потреба в інвестиціях зростає для забезпечення фінансування відновлення рівноваги та зростання економіки.

Висновки. Таким чином, для залучення фінансових ресурсів домогосподарств на розвиток економіки необхідно вирішити два основні завдання: забезпечити формування заощаджень у населення і реалізувати трансформацію фінансових ресурсів домогосподарств в інвестиції.

На мікроекономічному рівні трансформація заощаджень населення в інвестиції в економіку має бути вигідна домашнім господарствам. А на макроекономічному рівні вихід фінансів домашніх господарств на економічну авансцену слід зробити максимально ефективним в плані реалізації проектів з розвитку економіки. Завдання полягає насамперед у тому, щоб розширити масштаби організованих заощаджень населення.

Виявлено, що щорічні темпи приросту обсягів заощаджень населення України дуже нерівномірні. Різкі коливання темпів приросту заощаджень засвідчують невпевненість населення у виборі між нефінансовими (більш надійними з погляду громадян) та фінансовими (більш прибутковими) формами заощаджень, а також між різними видами останніх. Незважаючи на дилему вибору населення більш схильне до заощаджень у формі фінансових активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ольховик Н.М. Роль банків в процесі трансформації сбережень населення в інвестиції / Ольховик Н.М., Бондаренко Н.Н. // *Ізвестия ОГАУ*. -2012. – № 35. – С.185-189.
2. Карковська В.Я. Заощадження як джерело інвестиційних ресурсів у національній економіці / Карковська В.Я. // *Економічний простір*. – 2008. – № 9. – С. 32-39.
3. Карковська В.Я. Трансформація заощаджень в інвестиції національної економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03 / В.Я. Карковська; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Л., 2011. – 24 с.
4. Рамський А.Ю. Інвестиційний потенціал домогосподарств : монографія / А.Ю. Рамський. — К. : КНУТД, 2014. — 352 с.
5. Кізіма Т. О. Заощадження домогосподарств: світовий досвід і вітчизняні реалії [Електронний ресурс] / Т. О. Кізіма // *Інноваційна економіка*. – 2013. – № 7. – С. 171-176.
6. Носова Є. Заощадження домогосподарств як джерело інвестиційних ресурсів в Україні / Є. Носова // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. – 2015. – Вип. 2. – С. 73-80.
7. Одінцова Т. М. Заощадження населення як джерело інвестиційних ресурсів української економіки / Т. М. Одінцова // *Бізнес Інформ*. – 2014. – № 7. – С. 89-92.